

УДК 502.171:631.95

DOI: 10.25140/2411-5215-2018-4(16)-7-15

*Жанна Дерій, Катерина Вінниченко***ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИ ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ
РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ***Жанна Дерей, Екатерина Винниченко***ИНСТРУМЕНТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ПРИ РЕШЕНИИ
ПРОБЛЕМ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ***Zhanna Derii, Vynnychenko Kateryna***TOOLS OF ENVIRONMENTAL POLICY FOR SOLVING PROBLEMS
OF RATIONAL USE OF LAND RESOURCES**

Одна з цілей державної екологічної політики передбачає зниження екологічних ризиків для екосистем та здоров'я населення до соціально прийняттого рівня, що можливо досягти, зокрема й через покращення якості ґрунтів та підвищення їхньої родючості. Тому проблема раціонального використання земельних ресурсів є актуальною та потребує нових підходів, інструментів для вирішення певних завдань з огляду на потреби сьогодення. Першопричинами екологічних проблем України є: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності, неврахування екологічних наслідків під час прийняття рішень; недосконала структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов; зношеність основних засобів промислової і транспортної інфраструктури та об'єктів житлово-комунального господарства; неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, моніторингу його стану, регулювання використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку, недосконалість системи екологічної освіти; незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян.

Ключові слова: земельні ресурси; сільське господарство; раціональне використання; охорона земель; екологічна політика, принципи політики.

Табл.: 1. Рис.: 2. Бібл.: 10.

Одна из целей государственной экологической политики предусматривает снижение экологических рисков для экосистем и здоровья населения до социально приемлемого уровня, что можно достичь, в частности и через улучшение качества почв и повышения их плодородия. Поэтому проблема рационального использования земельных ресурсов является актуальной и требует новых подходов, инструментов для решения ряда задач, исходя из потребностей сегодняшнего дня. Первопричинами экологических проблем Украины является: подчиненность экологических приоритетов экономической целесообразности, игнорирование экологических последствий при принятии решений; несовершенная структура экономики с преобладающим долей ресурсо- и энергоёмких отраслей. Негативное влияние, которой было усилено переходом к рыночным условиям; изношенность основных средств промышленной и транспортной инфраструктуры и объектов жилищно-коммунального хозяйства; неэффективная система государственного управления в сфере охраны окружающей природной среды, мониторинга его состояния, регулирования использования природных ресурсов и обеспечения экологической безопасности; низкий уровень понимания в обществе приоритетов сохранения окружающей природной среды и преимуществ устойчивого развития, несовершенство системы экологического образования; неудовлетворительный уровень соблюдения природоохранного законодательства и экологических прав и обязанностей граждан.

Ключевые слова: земельные ресурсы; сельское хозяйство; рациональное использование; охрана земель; экологическая политика; принципы политики.

Табл.: 1. Рис.: 2. Библ.: 10.

One of the goals of the state environmental policy is to reduce the environmental risks for the ecosystem of population health to a socially acceptable level, which can be achieved including by means of improving the quality of soils and increasing their fertility. Therefore, the problem of rational use of land resources is relevant and requires new approaches, tools for solving a number of tasks based on the needs of the present. The root causes of environmental problems in Ukraine are: subordination of environmental priorities to economic expediency, disregarding the environmental consequences when making decisions; imperfect structure of the economy with the prevailing share of resource and energy-intensive industries, negative impact, which was strengthened by the transition to market conditions; depreciation of fixed assets of industrial and transport infrastructure and objects of housing and communal services; ineffective system of public administration in the field of environmental protection, monitoring its state, regulating the use of natural resources and ensuring ecological safety; low level of understanding in society of the priorities of preservation of the environment and the benefits of sustainable development, imperfect system of environmental education; unsatisfactory compliance with environmental legislation and environmental rights and obligations of citizens.

Keywords: land resources; agriculture; rational use; land protection; environmental policy; policy principles.

Fig.: 2. References: 10.

JEL Classification: Q15, Q24

Постановка проблеми. Всесвітня Конференція ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку ухвалила декларацію та визнала концепцію сталого розвитку домінуючою ідеологією цивілізації XXI століття.

Сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає функціонування її господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні й духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження та відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [1].

Одна з цілей державної екологічної політики передбачає зниження екологічних ризиків для екосистем та здоров'я населення до соціально прийнятної рівня, що можливо досягти, зокрема і через покращення якості ґрунтів та підвищення їхньої родючості. Тому проблема раціонального використання земельних ресурсів є актуальною та потребує нових підходів, інструментів для вирішення багатьох завдань з огляду на потреби сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна та екологічна наука пропонує широкий інструментарій для визначення стану та показників оцінки використання земельних ресурсів. Багато вітчизняних учених обговорювали та досліджували еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів, а саме: Ю. С. Шемшученко, В. Л. Мунтян, А. П. Гетьман, Ю. О. Вовк, О. О. Погрібний, Н. І. Титова, С. М. Рогач, В. П. Гордієнко та інші. Низка їхніх праць присвячена саме цьому питанню. Проте, незважаючи на значний науковий доробок з цієї теми вимагають уточнення заходи щодо поліпшення використання земельних ресурсів у мінливому середовищі та з орієнтацією на Цілі сталого розвитку.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проблема раціонального використання земельних ресурсів постає досить гостро й вирішувати її потрібно якнайшвидше. Важлива частина суспільного багатства України «знаходиться» в землі. Майже 71 % від усієї площі країни займають землі сільськогосподарського призначення. І саме тому в контексті досягнення Цілей сталого розвитку актуалізується проблема поводження із земельними ресурсами, що нині не має повного вирішення та формулювання інструментів та напрямів екологічної політики.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз стану використання земельних ресурсів та формулювання принципів екологічної політики у сфері землекористування.

Виклад основного матеріалу. У 2017 р. Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [2], яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). У доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку. Зокрема 15 ціль – Збереження екосистем суші, передбачає забезпечення збереження, відновлення та раціональне використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем та їхніх послуг, у тому числі лісів, водно-болотних угідь, гір і посушливих земель, відповідно до зобов'язань, що випливають з міжнародних угод. Крім того передбачено вести боротьбу з опустелюванням, відновити деградовані землі та ґрунти, включаючи землі, що потерпають від опустелювання, засух і повеней, та прагнути того, щоб не погіршувався стан земель. Також ця ціль актуалізується у зв'язку з процесами децентралізації владних повноважень та передбачає забезпечити облік цінності екосистем і біологічного різноманіття в процесі загальнонаціонального й місцевого планування та процесів розвитку.

Першопричинами екологічних проблем України є: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності, неврахування екологічних наслідків під час прийняття рішень; недосконала структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов; зно-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

шеність основних засобів промислової і транспортної інфраструктури та об'єктів житлово-комунального господарства; неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, моніторингу його стану, регулювання використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку, недосконалість системи екологічної освіти; незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян.

Земельні ресурси є одним із головних економічних активів України, який, у свою чергу, є унікальним за своїми властивостями. Вони забезпечують функціонування економіки та суспільства, є надійною базою соціально-економічного розвитку країни. Проте нині їх використання пов'язане з багатьма проблемами, які виникли через нераціональне використання земель, площа ріллі збільшується, відбувається посадка рослин, які виснажують землю, родючість ґрунтів постійно зменшується. В даний час рівень використання земель в Україні настільки критичний, що в подальшому відбуватиметься значна деградація потенціалу земельних ресурсів. Так, сьогодні водною та вітровою ерозією уражені близько 57 % території країни; понад 12 % земель страждають від підтоплення. За різними критеріями забрудненими є близько 20 % земель України. Щороку фіксується майже 23 тис. випадків зсувів. Унаслідок абразії руйнується до 60 % узбережжя Азовського й Чорного морів та 41 % берегової лінії дніпровських водосховищ. Більше як 150 тис. га земель порушені внаслідок гірничодобувної та інших видів діяльності. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч [1].

Причини виникнення такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови. Особливо треба відзначити порушення екологічно збалансованого співвідношення між основними видами земельних угідь – сільськогосподарськими угіддями, лісами тощо, використання недосконалих технологій у сільському господарстві, промисловості, енергетиці, транспортній та інших галузях господарства, орієнтацію на досягнення коротко- та середньострокових економічних вигод, ігноруючи природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перспективі.

Нераціональне використання сільськогосподарських угідь в Україні зумовило зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ деградованих і забруднених земель. Тому питання ефективного використання земельних ресурсів з урахуванням екологічних чинників, а також розробка нових методичних підходів визначення еколого-економічної ефективності є актуальним питанням сьогодення [3].

У таблиці подана структура земельного фонду України, з якої видно, що в період 2012–2016 рр. площа земель сільськогосподарського призначення зменшилась на 29,6 тис. га (у той час як у відсотковому значенні залишилась практично незмінною). Разом з тим площа лісів збільшилась на 11,7 тис. га, забудованих земель на 17,7 тис. га, земель під водою – на 3,4 тис. га і заболочені – землі на 2,2 тис. га. Проте нинішнє використання земель не можна назвати екологічнобезпечним. Про це свідчить те, що ступінь освоєності земель України становить понад 70 %, що є досить багато (хоч і не змінився в часі).

Таблиця

Структура земельного фонду України

Показник	Од. виміру	Період				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7
Загальна територія земель (Україна), у тому числі	тис. га	60354,9	60354,9	60354,9	60354,9	60354,9
землі сільськогосподарського призначення	тис. га	42756	42744,5	42731,5	42731,5	42726,4
<i>структура</i>	%	70,84	70,82	70,80	70,80	70,79
ліси та лісовкриті площі	тис. га	10621,4	10624,4	10630,3	10630,3	10633,1

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6	7
<i>структура</i>	%	17,60	17,60	17,61	17,61	17,62
забудовані землі	тис. га	2535,2	2542,6	2550,4	2550,4	2552,9
<i>Структура</i>	%	4,20	4,21	4,23	4,23	4,23
землі під водою	тис. га	2423	2422,9	2426,4	2426,4	2426,4
<i>структура</i>	%	4,01	4,01	4,02	4,02	4,02
відкриті заболочені землі	тис. га	980,1	981,6	982,6	982,6	982,3
<i>структура</i>	%	1,62	1,63	1,63	1,63	1,63
інші землі	тис. га	1039,2	1038,9	1033,7	1033,7	1033,8
<i>структура</i>	%	1,72	1,72	1,71	1,71	1,71

Джерело: побудовано авторами на основі [4].

Показник площі земель сільськогосподарського призначення має тенденцію до зниження. Найбільше зниження відбулося у 2014 році у розмірі 13 тис. га. Абсолютний приріст при цьому показує, що показник у середньому зменшувався на 7,4 тис. га протягом 2012–2016 рр. Значення забудованих земель в Україні до 2014 року зростає, потім з 2015 р. починає спадати. Абсолютний приріст показує, що найбільшій позитивній зміні цей показник досягнув у 2014 році у розмірі 7,8, а найменшій в 2015 р., коли ніяких змін не відбулося. Площа земель під водою в 2013 р. у порівнянні з 2012 р. зменшилась на 0,1 тис. га, а в 2014 р. у порівнянні з попереднім роком збільшилась на 3,5 тис. га. У середньому площа заболочених земель у період 2012–2016 рр. збільшувалась на 0,55 тис. га. За площею інших земель України не відмічається однозначної тенденції, оскільки в 2013 і 2014 рр. він мав найменше значення 1033,7 тис. га, а в 2012 р. – найбільше 1039,2 тис. га, із середнім показником 1035,86 тис. га. Абсолютний приріст при цьому показує, що показник у середньому зменшувався на 1,35 тис. га протягом 2012–2016 рр. Структура загальної території земель України представлена на рис. 1.

До причин, які провокують погіршення стану земель і зменшення родючості ґрунтів, можна віднести такі:

- висока освоєність територій сільського господарства, надмірна розораність угідь;
- недостатнє внесення в ґрунт різних видів добрив (мається на увазі невідповідність тієї кількості, що внесли і тієї кількості, що виноситься з орного шару врожаєм польових культур);
- інтенсивна ерозія, висока деградація ґрунтового покриву;
- надмірне пересушення землі, або перезволоження;
- погіршення якості земель, зниження гумусомісткості.

Із рис. 1 чітко видно, що структура земель в Україні протягом 2012–2016 рр. майже не змінювалась. Як висновок, можна додати, що найбільшу частку земель становлять землі сільськогосподарського призначення – 70,82 %, а найменше становлять відкриті заболочені землі – 1,63 %.

Такий високий показник сільськогосподарської освоєності території України зумовлений як сприятливими природно-кліматичними умовами та родючими ґрунтами, так і, здебільшого, екстенсивним способом ведення сільськогосподарського виробництва. У світі існують держави з такими ж і вищими показниками сільськогосподарської освоєності – Казахстан, Греція, Великобританія, ПАР, проте деструктивний вплив на земельні ресурси залежить не стільки від цієї величини, а більше від характеру використання та структури земельних угідь [8].

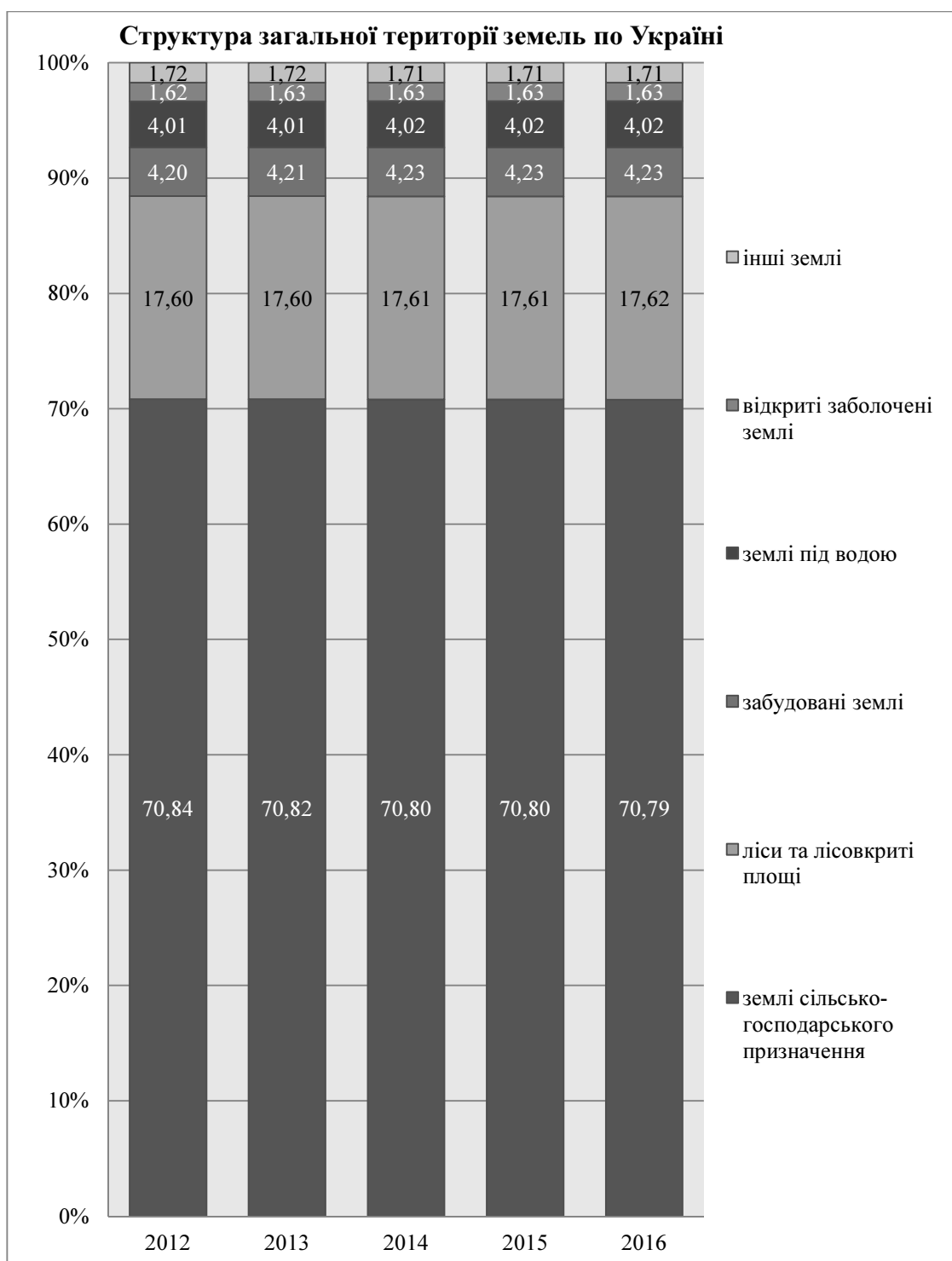

Рис. 1. Структура загальної території земель України

Джерело: побудовано авторами на основі [4].

Ступінь розораності земель України становить 57,3 %, що значно перевищує екологічно обґрунтовані межі. Однак високий показник розораності не відповідає показникам урожайності основних сільськогосподарських культур. Навіть з урахуванням тенденції щодо зниження за останні роки цей показник значно перевищує аналогічний показник більшості країн світу (рис. 2).

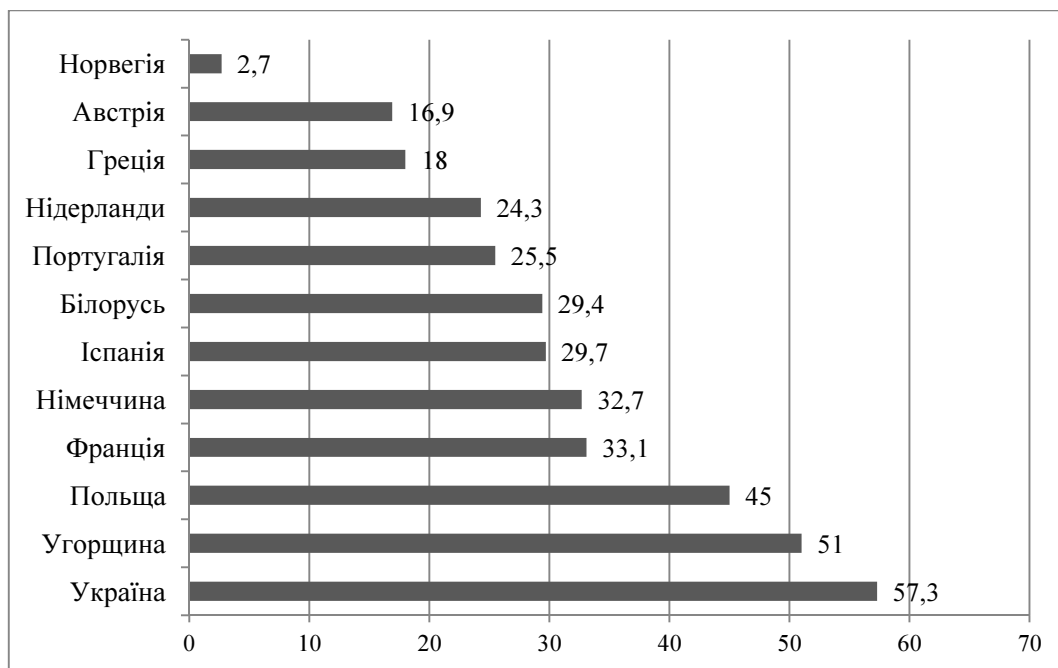

Рис. 2. Рівень розораності земель у країнах Західної Європи, Білорусі та Україні, %
Джерело: побудовано авторами на основі [4].

Виснаження земель, а часто їх цілковите вилучення із сільськогосподарського обігу відбувається внаслідок заростання їх чагарниками, засипання піском, нераціонального використання хімікатів, порушення агротехніки, неправильного розорювання схилів тощо. Унаслідок екстенсивного розвитку сільського господарства, водних і хімічних меліорацій відбувається інтенсивний розвиток ерозійних процесів, ущільнення орного шару ґрунту, зниження його родючості, ослаблення стійкості природних ландшафтів України. Сучасний стан ґрунтового покриву досяг критичного рівня і перебуває на межі виснаження. Це зумовлено тривалим екстенсивним використанням земельних угідь і особливо ріллі, що не компенсувалося рівнозначними заходами з відтворення родючості ґрунтів, посиленням процесів деградації ґрунтового покриву, що зумовлено техногенним забрудненням. Найбільшу небезпеку становить забруднення ґрунтів радіонуклідами, важкими металами, збудниками хвороб [6].

Еколого-економічне використання земель сільськогосподарського призначення включає сукупність науково обґрунтованих заходів, спрямованих на ліквідацію надмірного вилучення земельного фонду із сільськогосподарського обігу внаслідок промислового, транспортного, міського і сільського будівництва та видобутку корисних копалин, запобігання підтопленню, заболоченню, підвищенню фізико-хімічних властивостей, зниження рівня отруйних хімічних речовин при застосуванні мінеральних добрив та засобів захисту рослин від шкідників і хвороб, запобігання забрудненню ґрунту відходами промислового виробництва, паливо-мастильними матеріалами, захист від ерозії, раціональне регулювання ґрунтоутворного процесу за умов інтенсифікації сільськогосподарського виробництва [7].

В Україні щорічні втрати ґрунту становлять близько 600 млн т, у тому числі понад 20 млн т гумусу; 0,5 млн т азоту; 0,4 млн т фосфору і 0,7 млн т калію. При цьому з одного гектара втрачається 500–700 кг поживної речовини, що в 2,3 рази більше, ніж вноситься з добривами [9].

Охорона й раціональне використання земель – це два взаємопов'язаних процеси, які спрямовані на одну мету. А саме можливість якомога ефективніше використовувати земельний фонд у кожній сфері економічної діяльності країни, оптимізацію співвідно-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

шення окремих видів земельних угідь відповідно до природно-економічних зон, розробку та впровадження системи, що включає ґрунтозахисний обробіток, удосконалення технологій вирощування культур сільського господарства, осушення перезволожених земель, запобігання затопленню та ін.

Для раціональнішого й ефективнішого використання земельних ресурсів України необхідно на державному рівні терміново вжити комплекс заходів, спрямованих насамперед на виведення з інтенсивного обробітку малопродуктивних середньо- і сильноеродованих земель, запровадження нормативів і стандартів на землекористування, розроблення регіональних програм підвищення родючості ґрунтів та контролювання їх виконання [10].

При реалізації засад державної екологічної політики необхідно керуватись принципами:

- відкритості, підзвітності, гласності органів державної влади;
- участі громадськості у формуванні державної політики;
- дотримання екологічних прав громадян;
- заохочення до ведення екологічно відповідального бізнесу та екологічно свідомої поведінки громадян;

– запобігання екологічній шкоді;

- міжнародної співпраці та євроінтеграції.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволило обрати інструментарій державної екологічної політики, що може бути використаний для реалізації заходів щодо раціонального та безпечного поводження з земельними ресурсами. Основними інструментами реалізації такої політики згідно зі Стратегією державної екологічної політики України [1] можуть стати:

- міжсекторальне партнерство та залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, приватний сектор, науковців, громадськість. Цей інструмент є актуальним у період децентралізації владних повноважень та створення об'єднаних територіальних громад;

- інформування сприятиме підвищенню рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони земельних ресурсів та ефективність впровадження ними нормативно-правових актів, стан навколишнього природного середовища та рівні його забруднення, принципи та методи сталого споживання й виробництва, захисту довкілля та дбайливого ставлення до живої природи;

- оцінка впливу на довкілля та стратегічна екологічна оцінка дадуть змогу запобігти негативному впливу на навколишнє природне середовище та встановити відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки;

- законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу, – спрямоване на досягнення національних пріоритетів та забезпечення його наближення до відповідних директив ЄС впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна та реалізація 13 глави Угоди про Асоціацію;

- освіта та наукове забезпечення формування і реалізації державної екологічної політики – дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту;

- економічні та фінансові механізми – забезпечать стабільне фінансування природоохоронної діяльності щодо земельних ресурсів та стимулювання розвитку екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення;

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів – забезпечать перехід до системи запобігання правопорушенням і моніторингу стану довкілля, зменшення тиску на бізнес-середовище, широке залучення громадськості до природоохоронного контролю через побудову дієвої системи нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства з урахуванням найкращих практик організації функціонування аналогічних інституцій у країнах – членах Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63948.
2. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. URL: http://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf.
3. Гордієнко В. П. Визначення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення за багатокритеріальним підходом. *Агросвіт*. 2009. № 21. С. 27–31.
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Рогач С. М. Сучасний еколого-економічний стан та тенденції аграрного землекористування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 25(2). С. 43–48.
6. Педак І. С. Еколого-економічний механізм раціонального використання земельних ресурсів. *Державне управління*. 2016. № 1 (53). С. 112–115.
7. Нагірняк Т. Б., Грабовський Р. С., Грицина М. Р. Еколого-економічні аспекти раціонального використання і охорони земельних ресурсів в Україні. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького*. 2017. Т. 19. № 79. С. 111–116.
8. Паньків З. П. Земельні ресурси: навчальний посібник. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 272 с.
9. Даниленко А. С. Основні напрями удосконалення земельних відносин та їх роль у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. *Економіка АПК*. 2001. № 4. С. 28–32.
10. Панас Р. М. Моніторинг використання земельного фонду України за роки її незалежності. *Геодезія, картографія і аерофотознімання*. 2013. № 77. С. 9–12.

References

1. Projekt Zakonu pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [Draft Law on the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030]. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63948.
2. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid 2017 [Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report 2017]. Retrieved from http://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf.
3. Hordiienko, V. P. (2009). Vyznachennia efektyvnosti vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia za bahatokryterialnym pidkholdom [Determination of the efficiency of using agricultural lands according to the multicriterial approach]. *Ahrosvit – AgroSvit*, 21, 27–31 [in Ukrainian].
4. Ofitsiyniy veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Rohach, S. M. (2017). Suchasnyi ekoloho-ekonomichnyi stan ta tendentsii ahrarnoho zemlekorystuvannia v Ukraini [Modern ecological and economic status and trends of agrarian land use in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment – Scientific Journal of International Humanitarian University. Series: Economics and management*, 25(2), 43–48 [in Ukrainian].
6. Pedak, I. S. (2016). Ekoloho-ekonomichnyi mekhanizm ratsionalnoho vykorystannia zemelnykh resursiv [The ecological and economic mechanism management of land resources]. *Derzhavne upravlinnia – Governance*, 1 (53), 112–115 [in Ukrainian].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

7. Nahirniak T. B., Hrabovskyi R. S., Hrytsyna M. R. (2017). Ekolohe-ekonomichni aspekty ratsionalnoho vykorystannia i okhorony zemelnykh resursiv v Ukraini [Ecological-economic aspects of rational use and protection of land resources in Ukraine]. *Naukovyi visnyk LNUVMB imeni S. Z. Gzhytskoho – Scientific Herald of the National Academy of Sciences of Ukraine named after S. Z. Gzhytsky*, 19 (79), 111–116 [in Ukrainian].

8. Pankiv, Z. P. (2008). *Zemelni resursy [Land resources]*. Lviv: VTs LNU im. I. Franka [in Ukrainian].

9. Danylenko, A. S. (2001). Osnovni napriamy udoskonalennia zemelnykh vidnosyn ta yikh rol u formuvanni stratehii natsionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy u XXI stolitti [Main directions of improvement of land relations and their role in shaping the strategy of national food security of Ukraine in the XXI century]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 4, 28–32 [in Ukrainian].

10. Panas, R. M. (2013). Monitorynh vykorystannia zemelnogo fondu Ukrainy za roky yii nezalezhnosti [Monitoring of the use of the land fund of Ukraine for the years of its independence]. *Heodeziia, kartohrafiia i aerofotoznmannia – Geodesy, cartography and aerial photography*, 77, 9–12 [in Ukrainian].

Дерій Жанна Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Дерей Жанна Владимировна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедры теоретической и прикладной экономики, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Derii Zhanna – Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Theoretical and Applied Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: jannet_d@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3695-7202>

ResearcherID: F-3828-2014

Вінниченко Катерина Олександрівна – магістрант кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Винниченко Екатерина Александровна – магістрант кафедры теоретической и прикладной экономики, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Vinnychenko Kateryna – master of Department of Theoretical and Applied Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: 02katya11@gmail.com